

Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Кафедра психології

Спеціальна психологія

Методичні вказівки до проведення практичних занять та організації самостійної роботи

**для здобувачів першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти денної форми навчання
спеціальності 016 «Спеціальна освіта»
Освітньо-професійна програма «Спеціальна освіта. Логопедія»**

Мукачево 2021

*Рекомендовано до друку Методичною радою
Мукачівського державного університету
протокол № 6 від «13» грудня 2021 р.*

Рецензент: Герцовська Н.О., канд.філол.н., доц. кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання

Спеціальна психологія: методичні вказівки до проведення практичних занять та організації самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної форми навчання спеціальності 016 «Спеціальна освіта» / Укладачі: В.А. Дуфинець, І.І. Брецько – Мукачево: МДУ, 2021. – 30с. (1,1 дк.арк.)

Методичні вказівки до проведення практичних занять та організації самостійної роботи з курсу «Спеціальна психологія» має на меті узагальнити знання про дітей з особливими потребами і розкрити основні підходи до діагностики та корекції.

Методичні вказівки до проведення практичних занять та організації самостійної роботи призначені для студентів спеціальності 016 «Спеціальна освіта» денної форми навчання, а також будуть корисними для психологів, дефектологів, соціальних працівників при вивченні питань навчання, виховання і організації допомоги дітям з проблемами розвитку.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	
Практична заняття 1.....	5
Практична заняття 2.....	5
Практична заняття 3.....	7
Практична заняття 4.....	9
Практична заняття 5.....	12
Практична заняття 6.....	14
Практична заняття 7.....	17
Практична заняття 8.....	20
Практична заняття 9.....	23
Практична заняття 10.....	25
ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ.....	30
ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	33

ПЕРЕДМОВА

Метою розроблених методичних вказівок до проведення практичних занять та організації самостійної роботи з курсу «Спеціальна психологія» є ознайомлення студентів із структурою спеціальної психології, її специфікою, сучасними уявленнями про нормальний і аномальний розвиток, критеріями психологічного здоров'я особистості, середньостатистичною та функціональною нормами, а також поняттями ретардації, дисфункції, асинхронії розвитку.

Основними завданнями курсу є сформулювати у студентів теоретичні поняття з дисципліни; навчити класифікувати види психічного дизонтогенезу; організовувати кваліфіковану консультативну допомогу дітям із відхиленнями розвитку та їх батькам; а також ознайомити студентів з методами та принципами спеціальної психології.

Методичні вказівки містять завдання практичних робіт для студентів з дисципліни «Спеціальна психологія» відповідно до навчальної програми. Організація роботи студентів передбачає ведення словника психологічних термінів з кожної теми, підготовку відповідей на контрольні запитання та завдання, анотації наукових джерел, а також розв'язання проблемних ситуацій та творчих завдань. Питання для самоконтролю передбачають активізацію у студентів знань з попередніх тем курсу, уміння відстежувати закономірності та фактори, які зумовлюють певні патологічні відхилення у розвитку особистості.

Мета: вивчення навчальної дисципліни є набуття, гармонізація та синтез знань стосовно проблематики спеціальної психології; формування наукового світогляду щодо психологічних чинників поведінки осіб з порушеннями психофізичного розвитку, вмінь самостійно проводити психодіагностичну і консультативну роботу з такими особами, зважено та відповідально підходити до вибору заходів їх реабілітації та корекції.

Завдання: сформулювати у здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти систему наукових знань спеціальну психологію як гуманітарну дисципліну; ознайомити з теорією спеціальної психології як теоретичної та прикладної науки; ознайомити із процесом управління навчальною діяльністю дітей з особливостями психофізичного розвитку.

II. ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Практичне заняття №1,2

Теорія і історія спеціальної психології

План

1. Предмет, мета, завдання та методи спеціальної психології.
- 2 Основні напрями спеціальної психології.
3. Міждисциплінарні зв'язки спеціальної психології.
4. Теоретичне і практичне значення спеціальної психології.

Вивчити основні поняття: спеціальна психологія, ретардація, акселерація, асинхронія, олігофренопсихологія, тифлопсихологія, сурдопсихологія, логопедія, симптом, синдром, дизонтогенез, нормальний розвиток, порушення розвитку.

 Рекомендована література [2; 10; 19]

 Контрольні питання для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки до практичних занять

1. Назвіть мету та головні завдання спеціальної психології.
2. Охарактеризуйте сучасний період розвитку системи навчання та виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку та обґрунтуйте необхідність її вивчення.
3. Проаналізуйте понятійно-термінологічний словник спеціальної психології.

 Завдання для самостійного роботи студента

1. Створити схему взаємозв'язку спеціальної психології з іншими науками та галузями психології, обґрунтувати вашу думку (схема).
2. Скласти список рекомендованої літератури (посилаючись на дослідження останніх років українських вчених).

✍ Тестові завдання

1. Предметом вивчення спеціальної психології є:

- a. виховання і навчання дітей з порушеним розвитком ;
- b. розвиток психіки, який відбувається в несприятливих умовах;
- c. своєрідність психічного розвитку осіб з порушеним зором;
- d. особливості психічного розвитку осіб з інтелектуальними порушеннями

2. Розвиток, що відхиляється, можна охарактеризувати як:

- a. розвиток, що має стихійний, непередбачуваний характер ;
- b. розвиток, що протікає поза виховною дією;
- c. розвиток, що протікає у рамках іншої мовної культури ;
- d. розвиток, при якому вплив несприятливих факторів перевищує

компенсаторні можливості індивіда

3. Завданнями спеціальної психології є:

- a. розробка методів психологічної діагностики відхилень в розвитку;
- b. вивчення закономірностей різних варіантів відхиленого розвитку;
- c. створення корегувальних педагогічних технологій ;
- d. вивчення психологічних проблем, пов'язаних з інтеграцією

4. Серед закономірностей порушеного психічного розвитку виділяють:

- a. міжсистемні;
- b. загальні;
- c. модально-специфічні;
- d. модально-неспецифічні

5. З якими суміжними науками пов'язана спеціальна психологія:

- a. з психологією;
- b. з травматологією;
- c. із спеціальною педагогікою;
- d. з медичною генетикою

✍ Практичні завдання

1. Обговорення умов, які забезпечують нормальний психічний розвиток дитини.

2. Обговорення методів психологічного втручання при різних порушеннях розвитку.

✍ Питання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність інклюзивної освіти.
2. Обґрунтуйте необхідність корекційно-виховного процесу в спеціальній школі.
3. Охарактеризуйте основні принципи спеціальної освіти.

Практичне заняття №3

Загальні та специфічні закономірності психічного розвитку

План

1. Сучасні уявлення про нормальний і порушений розвиток.
2. Фактори психічного розвитку людини.
3. Механізми соціальних впливів у пренатальному і натальному періодах розвитку дитини.
4. Механізми соціальних впливів у період індивідуального розвитку.

Вивчити основні поняття: загальні і специфічні порушення; первинні, вторинні і третинні порушення, компенсація, зона найближчого розвитку, комплексні порушення розвитку. дизонтогенез, норма, патологія, дефект, компенсація, корекція, реабілітація, депривація.

📖 Рекомендована література [10; 16; 17]

✍ Контрольні питання для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки до практичних занять

1. Визначте роль учителя в навчанні, вихованні та розвитку дітей з порушеннями психофізичного розвитку.
2. Обґрунтуйте вирішальну роль діяльності вихованців у соціальній адаптації дітей з обмеженими можливостями.

✍ Завдання для самостійної роботи студента

1. Створити схему взаємозв'язку чинників порушеного розвитку, обґрунтувати свою думку, вказати використані джерела (ресурси). (у формі таблиці)
2. Проаналізувати вплив сенсорної та психологічної деривації на розвиток дитини. Обґрунтувати вашу думку, вказати використані джерела (ресурси).

✍ Тестові завдання

1. Знайдіть відповідність між типами дизонтогенезу та їх характеристикою:

1. Пошкоджений психічний розвиток	А. – різні варіанти складних сполучень загальної недорозвиненості, затриманого, прискореного і пошкодженого розвитку. Причинами такого розвитку є певні процесуальні спадкові захворювання, наприклад, шизофренія, вроджена недостатність обмінних процесів. Ранній дитячий аутизм – тут найбільш яскравий приклад.
2. Викривлений психічний розвиток	В. - представлений органічною деменцією – порушенням психічного розвитку в кінці раннього віку чи вже після трьох років внаслідок масивних травм мозку, нейроінфекцій, спадкових дегенеративних захворювань. В багатьох випадках органічна деменція має прогресуючий характер.
3. Дисгармонійний психічний розвиток	С. - пов'язаний із порушенням формування емоційно-вольової сфери. До нього належать психопатії і випадки патологічного розвитку особистості внаслідок вкрай несприятливих умов виховання.

2. Дизонтогенез - це:

- a. порушення фізичного і психічного розвитку;
- b. психічне захворювання;
- c. дослідження соматичного статусу дитини;
- d. нормальний фізичний і психічний розвиток

3. Кількість параметрів порушеного розвитку :

- a. 5;
- b. 2;
- c. 4;
- d. 3

4. Первинні і вторинні порушення відносяться до наступних характеристик дизонтогенезу :

- a. до динаміки формування міжфункціональних зв'язків;
- b. до часу появи порушень;
- c. до функціональної локалізації порушень;
- d. до структури порушеного розвитку

5. Третинними порушеннями називають:

- a. біологічно зумовлені функції;
- b. порушення в роботі функцій, безпосередньо непов'язаних з пошкодженою функцією;
- c. порушення в роботі функцій, безпосередньо пов'язаних з пошкодженою функцією;
- d. функції, що прижиттєво формуються

✍ Практичні завдання

Визначте зону найближчого розвитку на прикладі дитини з нормальним розвитком і дитини з порушеним розвитком.

✍ Питання для самоперевірки

Назвіть порушення розвитку психіки в цілому або окремих її складових; порушення темпів і термінів розвитку окремих сфер психіки та їх компонентів.

Практичне заняття №4

Психодіагностика дітей із порушеннями психофізичного розвитку

План

1. Предмет і завдання психології дітей із затримкою психічного розвитку.
2. Історія психолого-педагогічного вивчення дітей із затримкою психічного розвитку.
3. Причини та механізми відхилень у розвитку.
4. Класифікація ЗПР за ступенем важкості та етіопатогенетичним принципом.
5. Особливості розвитку пізнавальної сфери дітей із затримкою психічного розвитку.

Вивчити основні поняття: особистий анамнез, фамільний анамнез, клінічний, етіологічний, соматичний, психологічний, педагогічний, психіатричний підходи.

Засоби діагностики дослідження порушень розвитку і способи реєстрації його результатів можна представити у вигляді схеми:

А. Загальні дані.

1. Біографічні дані
1. Фамільний анамнез
2. Особистий анамнез

Б. Об'єктивне дослідження.

1. Соматичний статус
2. Неврологічний статус
3. Рухова сфера
4. Психологічне дослідження

 Рекомендована література [4; 11; 15]

 Контрольні питання для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки до практичних занять

1. Яку користь дає інклюзивне навчання дітям з порушеннями психофізичного розвитку та їхнім здоровим одноліткам?
2. Назвіть форми, за якими може здійснюватись інклюзивне навчання.
3. Визначте умови ефективного інклюзивного навчання дітей, що потребують корекції психофізичного розвитку.

 Завдання для самостійної роботи студента

1. Підібрати методичний інструментарій для діагностики дітей різних вікових категорій з порушеннями розвитку.
2. Ознайомитись з інструкцією баламетричної техніки для роботи у ресурсному **центрі** з дітьми, які мають особливі освітні проблеми.

 Питання для обговорення

1. Назвіть труднощі діагностики дітей з порушеннями розвитку.
2. Назвіть особливості психологічного дослідження дітей з порушеннями.
3. В чому полягають відмінності психологічного, педагогічного, психологічного і психіатричного підходів в діагностиці порушеного розвитку?

4. Які методи дослідження ви знаєте, в чому полягає специфіка методів дослідження дітей з порушеннями розвитку?

✍ Тестові завдання

1. Виділяють наступні механізми формування системних відхилень :

- a. руховий;
- b. деприваційний;
- c. діяльнісний;
- d. мовний

2. Згідно теорії Л. С. Виготського, вищі психічні функції мають властивості:

- a. прижиттєвого формування;
- b. природженого характеру;
- c. усвідомленості;
- d. довільності

3. Складна реакція у відповідь індивіда на факт внутрішніх порушень, що перешкоджає можливій втраті цілісності і втраті рівноваги з довкіллям, називається:

- a. корекцією;
- b. компенсацією;
- c. декомпенсацією;
- d. псевдокомпенсацією

4. Система заходів, спрямованих на відновлення повноцінного громадського буття особи, називається:

- a. компенсацією;
- b. абілітацією;
- c. реабілітацією;
- d. адаптацією

5. виправлення тих або інших недоліків розвитку називається:

- a. корекцією;
- b. компенсацією;

- c. абілітацією;
- d. реабілітацією

☞ Практичні завдання

Знайомство з методикою Ілляшенко.

☞ Питання для самоперевірки

1. Які існують правила застосування принципів діагностики порушень психофізичного розвитку?
2. Умови ефективності психолого-педагогічного моніторингу учнів початкової школи.

Практичне заняття №5

Психологічні особливості осіб із порушеннями слуху

План

1. Предмет і завдання психології осіб із порушеннями слуху.
2. Історія психолого-педагогічного вивчення дітей із порушеннями слуху.
3. Причини та механізми відхилень у розвитку.
4. Психолого-педагогічна класифікація порушень слухової функції у дітей із порушеннями слуху.

Вивчити основні поняття: сурдопсихологія, діти із залишковим слухом, глухі діти, пізнооглухлі, туговухі, дактильна мова.

📖 Рекомендована література [2; 8; 20]

☞ Контрольні питання для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки до практичних занять

1. Порівняйте особливості розвитку глухих, пізнооглухлих і слабочуючих дітей.
2. Охарактеризуйте критерії для визначення ступеня порушення слуху.
3. Визначте особливості мовлення глухих і слабочуючих дітей.
4. Перерахуйте основні причини порушення слуху.

✍ Завдання для самостійної роботи студента

1. Здійснити порівняльний аналіз порушень розвитку при розумовій відсталості та затримці психічного розвитку. Оберіть по одній з форм проявів інтелектуальних порушень та ЗПР.

2. Опишіть основні форми дезадаптованості особистості (педагогічної занедбаності).

✍ Питання для обговорення

1. Розкрийте класифікацію порушень слуху.
2. Назвіть причини порушень слуху.
3. Які особливості розвитку пізнавальних процесів спостерігаються при різних вадах слуху?
4. Яка роль мови в компенсації порушень слуху?
5. Як розвиваються пізнавальні процеси у дітей з вадами слуху?
6. Вкажіть особливості самооцінки у дітей, підлітків і дорослих людей з порушеним слухом?

✍ Тестові завдання

1. Назвіть орієнтовне число сліпоглухих людей у світі:

- a. складає близько 1 млн. осіб;
- b. складає 438 тис. осіб;
- c. 3 % населення планети

2. До ранооглухих людей відносять:

- a. глухих без мовлення;
- b. глухих, які зберегли мовлення тією чи іншою мірою;
- c. з частковою недостатністю слуху

3. Формування словесного мовлення та спілкування глухих – це:

- a. білінгвістика;
- b. дактилологія;
- c. комунікація;

d. сурдопсихологія

4. У пізнооглухлих дітей слухова увага:

- a) не формується з народження;
- b) часткове формування;
- c) затримується розвиток;
- d) не змінюється

5. Сприйняття інформації у слабочуючих дітей виконується за допомогою:

- a) жестів і зчитування з губ;
- b) зчитування з губ і сприймання звуків;
- c) тільки сприймання звуків;
- d) тільки жестами

✍ Практичні завдання

1. Охарактеризуйте методи корекції, які використовують при роботі з учнями з особливими потребами.
2. Охарактеризуйте сучасні погляди на проблему інтеграції осіб з порушенням слуху та мовлення в сучасну систему соціальних відносин.
3. Письмово перерахувати основні проблеми профорієнтації глухих та слабочуючих осіб та осіб з порушенням мовлення.
4. Охарактеризуйте вплив порушень мовлення на розвиток особистості.

✍ Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення понять «глухі», «слабочуючі», «пізнооглухлі».
2. Визначте напрями діяльності вчителя загальноосвітньої школи з метою надання допомоги дитині з порушенням слуху.

Практичне заняття №6

Психологія осіб із порушеннями зору

План

1. Предмет і завдання тифлопсихології. Історія психолого-педагогічного вивчення дітей із порушеннями зору.

2. *Причини порушення зору. Класифікація порушень зорової функції у дітей.*
3. *Особливості розвитку пізнавальної сфери у дітей із порушеннями зору.*
4. *Особливості розвитку особистості та емоційно-вольової сфери у дітей із порушеннями зору. Особливості діяльності дітей із порушеннями зору.*
5. *Особливості психологічної діагностики і корекції порушень зору у дітей.*

Вивчити основні поняття: тифлопсихологія, слабозорі діти, незрячі.

 Рекомендована література [1; 6; 8]

✍ Контрольні питання для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки до практичних занять

1. Обґрунтуйте вплив глибоких порушень зору на особливості психічного розвитку дитини.
2. Обґрунтуйте роль зорового аналізатора в психічному та фізичному розвитку дитини.
3. Назвіть причини порушення зорової функції.
4. У чому полягає корекційна спрямованість навчання дітей з порушенням зору?

✍ Завдання для самостійної роботи студента

1. Скласти таблицю класифікації учнів з порушенням зору.
2. Розробити рекомендації «Умови, методи та прийоми ефективного навчання і виховання слабозорих дітей в умовах інклюзивної освіти».
3. Обґрунтувати медико-педагогічні правила-рекомендації для охорони залишкового зору учнів у педагогічному процесі.
4. Дібрати корекційно-розвивальні вправи для розвитку зору молодших школярів.

✍ Питання для обговорення

1. Розкрийте різні підходи до класифікації порушень зору.
2. Який вплив роблять порушення зору на формування особистості?

3. Які особливості розвитку пізнавальних процесів наголошуються при різних порушеннях зору?

4. Яка роль мовлення в компенсації порушень зору?

5. Розкажіть про розвиток і використання залишкового зору.

6. У чому полягають труднощі просторової орієнтації сліпих і слабозорих? Яка роль різних аналізаторів в орієнтації сліпих?

7. Які особливості емоційно-вольової сфери в сліпих?

8. Назвіть завдання психологічної реабілітації осіб з порушенням зору.

✍ Тестові завдання

1. У минулому найбільш відомою причиною сліпоглухоти була (одна вірна позиція):

- a. генетичнообумовлена;
- b. нейроінфекція у вигляді менінгіту;
- c. захворювання на ГРВІ.

2. Чи вірно твердження, що основною проблемою сучасної тифлопсихології є виявлення потенційних можливостей людини, що розвивається, шляхів подолання нею відхилень у формуванні психічних процесів і рис особистості, що виникають в результаті глибокого порушення зору?

- a. так;
- b. ні

3. Помутніння кристалика ока, що призводить до значного зниження гостроти зору – це:

- a. амбліопія;
- b. катаракта;
- c. глаукома;
- d. ретролентальна фіброплазія

4. Підвищення внутрішньоочного тиску, який, у свою чергу, призводить до підвищення внутрішньочерепного тиску – це:

- a. амбліопія;

- b. катаракта;
- c. глаукома;
- d. ретролентальна фіброплазія

5. Захворювання, при якому за кришталиком утворюється щільна мембрана із сполучної тканини та сітківки, яка відшаровується, у результаті токсичної дії 80–100% кисню, який дають недоношеним дітям, що викликає часткове або повне відшарування сітківки – це:

- a. амбліопія;
- b. катаракта;
- c. глаукома;
- d. ретролентальна фіброплазія

✍ Практичні завдання

1. Обговорення ролі діяльності в психічному розвитку сліпих і слабозорих і в компенсації відхилень, пов'язаних з порушеннями зору.

2. Розгляд специфічних особливостей формування образів зовнішнього світу у сліпих і слабозорих людей різного віку.

✍ Питання для самоперевірки

1. Умови, методи та прийоми ефективного навчання і виховання слабозорих дітей в умовах інклюзивної освіти.

2. Медико-педагогічні правила-рекомендації для охорони залишкового зору учнів у педагогічному процесі.

3. Корекційно-розвивальні вправи для розвитку зору молодших школярів.

Практичне заняття № 7

Психологічні особливості розумово відсталих дітей

План

1. Предмет і завдання психології розумово відсталих дітей.

2. Історія психолого-педагогічного вивчення розумово відсталих дітей.

3. *Причини розумової відсталості.*

4. *Класифікація за ступенем важкості та етіопатогнетичним принципом.*

Вивчити основні поняття: розумова відсталість, олігофренія, деменція, ідіотія.

 Рекомендована література [3; 7; 18]

✍ Контрольні питання для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки до практичних занять

1. Дайте визначення розумової відсталості.
2. Розкрийте причини, які призводять до розумової відсталості.
3. Порівняйте різноманітні класифікації розумової відсталості та зробіть висновки.

✍ Завдання для самостійного опрацювання

1. Розробити психолого-педагогічні «правила» підходу до розумово відсталих дітей в умовах інклюзивного навчання.
2. Сформулювати правила індивідуального підходу та напрями корекційно-розвивальної роботи з дітьми із ЗПР .
3. Дібрати корекційно-розвивальні вправи для розвитку пізнавальних психічних процесів у дітей із ЗПР.
4. Розробити методичні рекомендації із врахування порушень емоційно-вольової сфери школярів при налагодженні педагогічної взаємодії з учителем та ровесниками (за видами порушень).
5. Запропонувати програму корекційної роботи із гіперактивними, аутичними, агресивними дітьми, учнями , що палять.

✍ Питання для обговорення

1. Яка роль Л. С. Виготського в становленні і розвитку психології розумово відсталої дитини?
2. Перерахуйте причини виникнення розумової відсталості.
3. Охарактеризуйте рівні розумової відсталості.

4. Охарактеризуйте особливості пізнавального розвитку при розумовій відсталості.

5. Опишіть основні закономірності емоційно-вольової сфери розумово відсталих дітей і підлітків.

✍ Тестові завдання

1. Інтегративна наукова галузь, що охоплює проблеми вивчення, виховання, навчання, підготовки дітей і дорослих із вадами фізичного та розумового розвитку до праці і самостійного життя в суспільстві - це:

- a. тифлопсихологія;
- b. сурдопсихологія;
- c. дефектологія

2. У спеціальній психології виділяють наступні принципи проведення досліджень:

- a. подвійної дисоціації;
- b. системності;
- c. педагогічного оптимізму;
- d. динамічного вивчення у поєднанні з якісним аналізом результатів

3. За часом виникнення порушення розвитку класифікують:

- a. вроджені;
- b. соціальні;
- c. біологічні;
- d. набуті

4. За характером психічний дизонтогенез класифікують:

- a. асинхронно;
- b. дисгармонійно;
- c. ретардацію;
- d. анозогнозію

5. У параметри порушеного розвитку не входять:

- a. хроногенність;

- b. функціональна локалізація порушень;
- c. зворотність;
- d. структура порушеного розвитку

✍ Практичні завдання

1. Опишіть особливості діяльності розумово відсталих людей в аспекті соціальної і трудової адаптації.
2. Визначте труднощі соціалізації дітей з розумовою відсталістю.

✍ Питання для самоперевірки

1. Назвіть та охарактеризуйте різні форми олігофренії. Що спільного та які відмінності між ними?
2. Чому класифікація розумової відсталості (за М.С. Певзнер) є медико-психолого-педагогічною?
3. Дайте психолого-педагогічну характеристику основних форм олігофренії.
4. Назвіть випадки, коли олігофренія супроводжується супутніми захворюваннями нервової системи.

Практичне заняття № 8

Психологічні особливості дітей із затримкою психічного розвитку

План

1. Предмет і завдання психології дітей із затримкою психічного розвитку.
2. Історія психолого-педагогічного вивчення дітей із затримкою психічного розвитку.
3. Причини та механізми відхилень у розвитку.
4. Класифікація ЗПР за ступенем важкості та етіопатогенетичним принципом.
5. Особливості розвитку пізнавальної сфери дітей із затримкою психічного розвитку.

Вивчити основні поняття: затримка психічного розвитку, діти з труднощами у навчанні, повчальний експеримент.

📖 Рекомендована література [5; 7; 13]

✍ Контрольні питання для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки до практичних занять

1. Охарактеризуйте особливості психічного розвитку дітей з порушенням інтелектуального розвитку.
2. У чому полягають основні відмінності дітей із ЗПР від розумово відсталих та однолітків, які розвиваються нормально?
3. Назвіть основні причини, які призводять до ЗПР.

✍ Завдання для самостійного опрацювання

1. Розкрийте умови та визначте корекційні прийоми реалізації індивідуального підходу в процесі навчання та виховання дітей з особливостями інтелектуального розвитку.
2. Проаналізуйте особливості формування психічних процесів у дітей із ЗПР.
3. Обґрунтуйте необхідність спеціальних умов навчання та виховання дітей даної категорії.
4. У чому полягають особливості індивідуального підходу до дітей із ЗПР в умовах корекційно-розвивального навчання.

✍ Питання для обговорення

1. Причини виникнення затримки психічного розвитку.
2. Опишіть особливості пізнавального розвитку дітей із ЗПР.
3. Опишіть основні закономірності емоційно-вольової сфери дітей із ЗПР.
4. Назвіть загальні і специфічні для різних форм ЗПР чинники затримки у формуванні ознак «шкільної зрілості».

✍ Тестові завдання

1. В якому році вводиться термін «аномальні діти», що охоплює всі недоліки розвитку:

- a. у кінці 1930-х рр.;
- b. 1942 р.;
- c. 1996 р.

2. Особливості психічного розвитку, властиві окремим видам дизонтогенезу, відносять до закономірностей:

- a. загальних;
- b. міжсистемних;
- c. модально-неспецифічних;
- d. модально-специфічних

3. Уповільнення переробки інформації, що поступає, відносять до закономірностей:

- a. загальних;
- b. міжсистемних;
- c. модально-неспецифічних;
- d. модально-специфічних

4. Гетерохронність психічного розвитку відносять до закономірностей:

- a. загальних;
- b. міжсистемних;
- c. модально-неспецифічних;
- d. модально-специфічних

5. Основні параметри порушеного розвитку описав:

- a. В. І. Лубовський;
- b. В. В. Лебединський;
- c. Л. С. Виготський;
- d. С. Я. Рубінштейн

✍ Практичні завдання

1. Назвіть основні складові психологічної готовності дитини до шкільного навчання.

2. Опишіть рівень когнітивного розвитку школярів із ЗПР порівняно з розумово відсталими і нормально розвинутими однолітками.

3. Назвіть передумови і найбільш типові ознаки невротичного розвитку дітей і підлітків із ЗПР.

4. Опишіть структуру формуючого експерименту і його значення для вирішення питань диференційної діагностики.

✍ Питання для самоперевірки

Як називається процес подолання чи послаблення недоліків психічного або фізичного розвитку за допомогою цілеспрямованих психолого-педагогічних заходів?

Дайте характеристику ігрової діяльності дітей як показника їх готовності до психологічного прийняття шкільної ситуації.

Практичне заняття №9

Особливості діяльності, розвитку особистості та емоційно-вольової сфери дітей із затримкою психічного розвитку

План

1. *Особливості сприйняття і розуміння емоцій людини. Особливості комунікації.*
2. *Мотиваційна сфера дітей із ЗПР. Особливості образу Я при ЗПР.*
3. *Особливості діяльності дітей із затримкою психічного розвитку. Особливості зміни форм спілкування і провідних діяльностей в дошкільному віці.*
4. *Навчальна діяльність. Саморегуляція діяльності. Здатність до вольової регуляції.*
5. *.Особливості психологічної діагностики і корекції.*

Вивчити основні поняття: дитячий церебральний параліч, синкінезії, гіперкінез, парез, гіперкінетичні розлади, поведінкові та емоційні розлади, елективний мутизм.

📖 Рекомендована література [9; 12; 13]

✍ Контрольні питання для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки до практичних занять

1. Назвіть основні зовнішні прояви у дітей з відхиленням емоційно-вольової сфери.

2. Основні причини порушень емоційно-вольової сфери дитини.
3. Які існують параметри оцінки ступеня відхилення соціальної поведінки від норми?

✍ Завдання для самостійного опрацювання

1. Складіть план дій діагностики порушень емоційно-вольової сфери.
2. Які відбувається корекція порушень емоційно-вольової сфери в дитячому віці.

✍ Питання для обговорення

1. Практичні методи корекції
2. Типологія відхилень емоційно-вольової сфери та поведінки у школярів.
3. Завдання і методи психологічного супроводу дітей і підлітків з порушеннями емоційно-вольової сфери та поведінки.

✍ Тестові завдання

1. Нестача соціальних і сенсорних стимулів, здатна призвести до гальмування нормального інтелектуального та емоційного розвитку дитини, - це:

- a. деменція;
- b. депривація;
- c. дизонтогенез;
- d. інфантилізм

3. Теорію системного будові дефекту висунув:

- a. В. И. Лубовський;
- b. В. В. Лебединський;
- c. Л. С. Виготський;
- d. С. Я. Рубінштейн

3. Система заходів, спрямованих на формування ефективних способів соціальної адаптації в можливих для цього індивіда межах, називається:

- a. корекція;
- b. компенсація;
- c. абілітація;
- d. реабілітація

4. Компенсаторні процеси реалізуються на наступних рівнях:

- a. соціально-психологічному;
- b. психологічному;
- c. біологічному;
- d. соціальному

✍ Практичні завдання

1. Перерахуйте основні цілі й принципи психолого-педагогічної корекції відхилень при ДЦП.

2. Опишіть особливості розвитку особистості та емоційно-вольової сфери у дітей з ДЦП.

3. Обговорення умов, що забезпечують нормальний психічний розвиток дитини.

4. Обговорення принципів запобігання порушення соціального функціонування в дитячому і підлітковому віці.

5. Обговорення методів психокорекції дітей з елективним мутизмом.

✍ Питання для самоперевірки

1. Особливості моторного розвитку, мовлення, поведінки дітей із РДА.

2. Які існують причини порушень соціальної поведінки у дітей.

Практичне заняття №10

Психологічні особливості осіб із порушеннями опорно-рухового апарату

План

1. Предмет, завдання та історичний еккурс психології дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату.

2. Специфіка рухового розвитку при дитячому церебральному паралічі. Структура порушення. Форми ДЦП.

3. Особливості розвитку пізнавальної сфери дітей із порушеннями опорно-рухового апарату. Увага. Сприйняття. Пам'ять. Мислення. Мовлення.

4. Особливості розвитку особистості та емоційно-вольової сфери дітей із порушеннями опорно-рухового апарату.

Вивчити основні поняття: мовлення, фонемний слух, артикуляція, рецептивне мовлення, експресивне мовлення, перша і друга сигнальні системи, дислалія, алалія, афазія, ринолалія, дизартрія, заїкання, дисграфія, дислексія, дитячий церебральний параліч.

 Рекомендована література [4; 14; 20]

Контрольні питання для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки до практичних занять

1. Будова мовного апарату.
2. Визначення принципів диференціальної діагностики при розмежуванні важких мовних порушень від схожих за зовнішніми проявами станів (відсутність мови при порушеннях слухової функції, аутизмі, розумовій відсталості).
3. Сформулюйте основні напрями роботи із розвитку особистості, вдосконалення міжособистісних стосунків дітей і підлітків з порушеним слухом.

Завдання для самостійної роботи студента

Здійснити порівняльний аналіз психічного розвитку дитини при порушеннях мовлення та опорно-рухового апарату

Параметри	Порушення мовлення	Порушення опорно-рухового апарату
Чинники виникнення		
Моторика		
Сприймання		
Увага		

Пам'ять		
Мовлення		
Мислення		
Емоційно-вольова сфера		
Мотиваційно-потребнісна		
Особливості діяльності		
адаптація		
Ваш варіант		

✍ Тестові завдання

1. До функціональних причин порушення мовлення відносять:

- a. порушення співвідношення процесів збудження та гальмування в центральній нервовій системі;
- b. порушення мовлення є різні несприятливі впливи навколишнього середовища;
- c. розумова відсталість, порушення пам'яті, уваги та інші розлади психічних функцій;
- d. різний несприятливий вплив (інфекції, травми, інтоксикації та ін.) на центральну нервову систему дитини та на її організм у цілому

2. До психоневрологічних причин порушення мовлення відносять:

- a. порушення співвідношення процесів збудження та гальмування в центральній нервовій системі;
- b. розумова відсталість, порушення пам'яті, уваги та інші розлади психічних функцій;
- c. порушення мовлення є різні несприятливі впливи навколишнього середовища;

d. різний несприятливий вплив (інфекції, травми, інтоксикації та ін.) на центральну нервову систему дитини та на її організм у цілому

3. До соціально-психологічних причин порушення мовлення відносять:

a. порушення співвідношення процесів збудження та гальмування в центральній нервовій системі;

b. порушення мовлення є різні несприятливі впливи навколишнього середовища;

c. розумова відсталість, порушення пам'яті, уваги та інші розлади психічних функцій;

d. різний несприятливий вплив (інфекції, травми, інтоксикації та ін.) на центральну нервову систему дитини та на її організм у цілому

4. Під екзогенно-органічними чинниками розуміється:

a. порушення співвідношення процесів збудження та гальмування в центральній нервовій системі;

b. розумова відсталість, порушення пам'яті, уваги та інші розлади психічних функцій;

c. порушення мовлення є різні несприятливі впливи навколишнього середовища;

d. різний несприятливий вплив (інфекції, травми, інтоксикації та ін.) на центральну нервову систему дитини та на її організм у цілому

5. Афазія – це:

a. порушення тембру голосу та звуковимови, обумовлене анатомо-фізіологічними дефектами мовленнєвого апарату;

b. хвороба, що характеризується проблемами з читанням, попри нормальний інтелект та за відсутності порушень слуху і зору;

c. розлад мовлення, який може виникнути внаслідок локального ураження кори головного мозку, що асоціюється з відповідною мовною діяльністю;

d. розлад мовлення, синдром, який проявляється у порушенні вимови звуків.

✍ Практичні завдання

1. Скласти таблицю класифікації дітей з порушенням мовлення.
2. Розробити методичні рекомендації до організації навчальної діяльності дітей з порушенням мовлення.
3. Дібрати корекційно-розвивальні вправи для розвитку мовлення у дітей.

✍ Питання для самоперевірки

1. Для якого віку характерне виникнення (початок) порушень: алалії, дислалії і афазії?
2. Якими повинні бути умови виховання у сім'ї, щоб не допустити порушень мовлення?
3. Обговорення проблем інтеграції до соціуму дітей з порушеннями слуху.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЕКЗАМЕН

1. Предмет, мета, завдання та методи спеціальної психології.
2. Основні напрями спеціальної психології.
3. Міждисциплінарні зв'язки спеціальної психології.
4. Теоретичне і практичне значення спеціальної психології.
5. Сучасні уявлення про нормальний і порушений розвиток.
6. Фактори психічного розвитку людини.
7. Механізми генетичних впливів: генетичні фактори.
8. Соматичний фактор.
9. Соціальні фактори ризику виникнення недоліків у психофізичному і особистісно-соціальному розвитку.
10. Механізми соціальних впливів у пренатальному і натальному періодах розвитку дитини.
11. Механізми соціальних впливів у період індивідуального розвитку.
12. Вікова обумовленість дизонтогенії. Етіологія порушень.
13. Поняття про первинні і вторинні дефекти розвитку.
14. Вчення про компенсацію.
15. Основні види психічного дизонтогенезу.
16. Класифікація видів психічного дизонтогенеза В. Лебединського.
17. Порушення прийому, переробки, збереження і використання інформації.
18. Порушення мовленнєвого опосередкування.
19. Триваліші терміни формування уявлень і понять про навколишню дійсність.
20. Ризик виникнення станів соціально-психологічної дезадаптованості.
21. Предмет і завдання психології розумово відсталих дітей.
22. Історія психолого-педагогічного вивчення розумово відсталих дітей.
23. Причини розумової відсталості. Класифікація за ступенем важкості та етіопатогнетичним принципом.
24. Особливості розвитку пізнавальної та емоційно-вольової сфери розумово відсталих дітей
25. Предмет і завдання психології дітей із затримкою психічного розвитку.
26. Історія психолого-педагогічного вивчення дітей із затримкою психічного розвитку
27. Причини та механізми відхилень у розвитку. Класифікація ЗПР за ступенем важкості та етіопатогнетичним принципом.
28. Особливості розвитку пізнавальної сфери дітей із затримкою психічного розвитку.
29. Формування читання і письма при ЗПР

- 30.Здатність до вольової регуляції дітей із ЗПР. Особливості психологічної діагностики і корекції.
- 31.Предмет і завдання психології осіб із порушеннями слуху.
- 32.Причини та механізми відхилень у розвитку.
- 33.Психолого-педагогічна класифікація порушень слухової функції у дітей із порушеннями слуху
- 34.Особливості розвитку пізнавальної та емоційно-вольової сфери у дітей із порушеннями слуху
- 35.Особливості психологічної діагностики і корекції порушень слуху у дітей
- 36.Предмет і завдання тифлопсихології.
- 37.Причини порушення зору. Класифікація порушень зорової функції у дітей.
- 38.Особливості розвитку пізнавальної сфери у дітей із порушеннями зору.
- 39.Особливості психологічної діагностики і корекції порушень зору у дітей.
- 40.Завдання логопсихології. Історія психолого-педагогічного вивчення дітей із порушеннями мовлення.
- 41.Причини та механізми відхилень у розвитку. Класифікація мовленнєвих порушень.
- 42.Лінгвістична характеристика мовлення.
- 43.Клінічна характеристика мовлення. Причини виникнення мовних порушень.
- 44.Психологічне діагностування і корекції при тяжких порушеннях мовлення у дітей.
- 45.Загальне недорозвинення мовлення і затримка психічного розвитку.
- 46.Сенсорна алалія і порушення слуху.
- 47.Психокорекційна і профілактична робота з дітьми із порушенням мовлення.
- 48.Предмет, завдання та історичний екскурс психології дітей з розладами спектру аутизму.
- 49.Причини та механізми виникнення РДА. Психологічна сутність РДА – класифікація станів за ступенем важкості.
- 50.Структурні порушення і функціональні розлади мозку.
- 51.Особливості розвитку пізнавальної сфери дітей з розладами спектру аутизму.
- 52.Особливості розвитку особистості і емоційно-вольової сфери дітей з розладами спектру аутизму.
- 53.Особливості діяльності дітей з розладами спектру аутизму.
- 54.Історія психолого-педагогічного вивчення, предмет і завдання психологи дітей із дисгармонійним складом особистості.
- 55.Клініко-психологічна характеристика дисгармонії психічного розвитку в дитячому та підлітковому віці. Психопатії.
- 56.Патологічне формування особистості. Акцентуованість характеру підлітків

57. Мета, принципи, етапи та методи психологічного вивчення дітей із порушеннями розвитку.
58. Психологічна діагностика дітей при порушеннях функцій опорно-рухового апарату.
59. Особливості психолого-педагогічної характеристики за результатами обстеження дитини з ДЦП.
60. Психологічна діагностика раннього дитячого аутизму.
61. Психодіагностика акцентуацій характеру. Психологічна діагностика.
62. Історія розвитку методів психологічної корекції дітей і підлітків з проблемами в розвитку.
63. Методологічні і теоретичні основи психокорекційної роботи з дітьми з психофізичними порушеннями в розвитку.
64. Психолого-педагогічна корекція відхилень у психічному розвитку дітей із ДЦП.
65. Психокорекційна робота з дітьми з раннім дитячим аутизмом.
66. Психокорекція підлітків із психопатіями й акцентуаціями характеру. .
67. Психологічна корекція при складних порушеннях розвитку.

Рекомендована література

Базова

1. Пахомова Н. Г., Кононова М.М. Спеціальна психологія / Н. Г. Пахомова, М.М. Кононова – Полтава : АСМІ, 2015 – 389 с. 20,1 д.а.
2. Скрипченко О.В. Вікова і педагогічна психологія / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін., - 2-е вид., допов. -К.: Каравела, 2009. - 400 с.

Допоміжна

1. Аппе Ф. Введение в психологическую теорию аутизма / Франческа Аппе; [пер. с англ. Д.В. Ермолаева]. – Москва: Теревинф, 2006. – 216 с.
2. Бочелюк В.Й., Турубарова А.В. Психологія людини з обмеженими можливостями. навч. посіб. – К. : центр учбової літератури, 2011. – 264 с.
3. Выготский Л.С. Основы дефектологии. учебники для вузов/ Выготский Л.С.. – Спб.: 2003. - 654 с.
4. Государев Н.А. Специальная психология: учебное пособие. – М.: Ось-89. 2008. – 288с.
5. Калягин В.А. Логопсихология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.А. калягин, Т.С. Овчинникова. – М.: Издательский дом «Академия», «2007. – 320с.
6. Основы специальной психологии: учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Л.В. Кузнецова, Л.И.Переслени, л.и. солнцева и др.; под ред. л.в. кузнецовой. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. — 480 с.
7. Петрова В.Г. Психология умственно отсталых школьников: учебное пособие / В.Г. Петрова, И.В. Белякова. – М.: Академия, 2002. – 160 с.
8. Синьова Є.П. Тифлопсихологія. психологічні особливості людей з глибокими порушеннями зору: підручник / Є.П. Синьова. - К.: "Знання", 2008. - 365 с.
9. Скрипник Т.В. Феноменологія аутизму: монографія. – К.: Видавництво «Фенікс», 2010. – 368 с.
10. Сорокин В.М. Специальная психология: учеб. пособие / под. научн. ред. Л.М. Щипицыной. – Спб.: «Речь». 2003. – 216 с.
11. Специальная психология: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. И. Лубовский, Т.В. Розанова, Л.И. Солнцева и др.; под ред. В.И.Лубовского. — 2-е изд., испр. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. — 464 с.
12. Тингей-Михаэлис К. дети с недостатками развития: книга в помощь родителям: пер. с англ. / под ред. Д.В. Колесова. – М.: Педагогика, 1988. – 240 с.

Навчально-методичне видання

Спеціальна психологія

Методичні вказівки
до проведення практичних занять
та організації самостійної роботи

Укладачі В.А. Дуфинець, І.І. Брецько

Тираж 10 пр.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції ДК
№ 4916 від 16.06.2021 р.

Редакційно-видавничий відділ МДУ,
89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>